

بررسی تطبیقی آیین‌های نوروز کرمان قبل و بعد از کرونا

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۲۰، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۲۰)

زهرا ایزدی یزدان‌آبادی^۱

تنظیم: مجید قربانی^۲

چکیده

در نوروز سال ۱۳۹۹ با شیوع بیماری کرونا در ایران از جمله شهر کرمان، در نحوه برگزاری عید نوروز تغییراتی به وجود آمد. با توجه به ناشناخته بودن این ویروس و خطراتی که از جانب آن، مردم را تهدید می‌کرد، برای اولین بار مردم ایران و از جمله کرمان، عید آن سال را متفاوت از سال‌های گذشته برگزار کردند. در واقع آغاز سال ۱۳۹۹ شروعی برای تغییر سبک زندگی مردم محسوب می‌شد. و این تأثیر در روابط عاطفی و اجتماعی آنان و نحوه برگزاری آیین‌هایی چون نوروز مشهود بود. این مقاله با مشارکت مستقیم پژوهشگر انجام گرفته است. نتایج نشان می‌دهد که با شروع گسترش این ویروس، توجه مردم به استفاده از وسایل بهداشتی و ضدعفونی‌کننده در ایام نوروز و بعد از آن بیشتر شد و مردم به منظور حفظ جان و سلامتی خود و عزیزانشان سنت شکنی کردند و کمتر برای خرید ملزومات عید نوروز به بازار رفتند. همچنین دید و بازدیدها محدود شد و آدابی چون دست دادن و روبوسی کردن، مانند گذشته تکرار نشد.

کلیدواژه‌ها: عید نوروز، آیین، کرونا، سنت، عیدی دادن، نوروز در کرمان.

۱. فرهنگیار و پژوهشگر فرهنگ عامه کرمان، رایانامه: zahraizadi@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد مردم‌شناسی، رایانامه: ghorbanimajid@gmail.com

۱. مقدمه

نوروز ۱۳۹۹ به دلیل شیوع بیماری جدید و ناشناخته‌ای به نام کرونا، به شکلی کاملاً متفاوت نسبت به سال‌های پیش برگزار شد و تغییراتی را به وجود آورد که می‌توان مجموعه آنها را نوعی نشانه‌گذاری زمانی در ذهن مردم تلقی کرد. در طول تاریخ، بعضی از سال‌ها در گویش مردم کرمان با اسامی متفاوتی متمایز شده‌اند، برای مثال، «سال وبایی»، «سال خشک‌سالی» و یا «سال ملخی» و نظایر آن که عنوان هر کدام از آنها با مهم‌ترین مسئله‌ای که عموم مردم با آن درگیری ذهنی داشته‌اند، پیوند برقرار می‌کند. بنابراین می‌توان انتظار داشت که در سال‌های آتی، از سال ۱۳۹۹ با عنوان «سال کرونایی» یاد شود. سالی که سنت مرسوم خانه‌تکانی را مدت‌ها امتداد بخشید و آن را به ضدعفونی کردن خانه‌ها و بدن‌ها مبدل کرد، سالی که معنای سفر نوروزی را به کلی تغییر داد و آن از عوامل مهم گسترش ویروس شناخت، همچنین برای کمک به مهار بیماری، سفرها و ترددهای مردم را با برخی ممنوعیت‌ها و انواع هشدارهای اخلاقی و قانونی همراه ساخت. سالی که اسکناس‌ها را به دلیل ترس از آلودگی، از چرخه عیدی‌دادن‌ها حذف کرد و دغدغه تهیه ماسک و وسایل ضدعفونی، جای رونق بازار شب عید را گرفت. سالی که بسیاری از دید و بازدیدها و مهمانی‌ها را به فضای مجازی برد و بخش قابل توجهی از ارتباطات چهره‌به‌چهره را به احوالپرسی‌های کوتاه از راه دور محدود کرد. سالی که بسیاری از خانواده‌ها رنج این بیماری را تجربه کردند و حکایت فراق و خاطره عزیزانی که قربانی این بیماری جهانی شدند، در تنهایی قرنطینه‌ها و در سکوتی ناگریز، تقویم مناسبت‌های ایام را و نوروز را برای مردمان بسیاری تغییر داد. سالی که فراتر از ایام نوروز، قدردانی از خدمتگزاران همیشه غایب در سفره‌های هفت‌سین را به کل سال تسری بخشید و در مبارزه با کرونا، پزشکان و پرستاران را به قهرمانان سلامت مردم مبدل کرد.

این نوشتار با مرور سنت‌ها و آیین‌های مرتبط با نوروز در کرمان، به برخی از تغییر و تبدیلی‌هایی اشاره می‌کند که در دوران شیوع بیماری کرونا در قالب مشاهده یا نوعی تجربه در معرض توجه نگارنده قرار گرفته است.

۲. پیشینه پژوهش

موضوع این پژوهش با توجه به تازگی آن در چند سال اخیر، تا حدودی از دیده‌ها پنهان مانده و آن طور که باید و شاید به آن پرداخته نشده است. گذشته از مطالب پراکنده آموزشی و اطلاع‌رسانی درخصوص کرونا، در دو سال گذشته، آثار چندی پیرامون فرهنگ و کرونا منتشر شده است. از جمله: جبار رحمانی (۱۳۹۹) در کتاب «فرهنگ و کرونا» به چالش‌های فرهنگ ایرانی در بحران کرونا پرداخته است. نویسنده در این اثر از منظر علم انسان‌شناسی، ابعاد فرهنگی و اجتماعی بحران کرونا را در جامعه ایرانی بررسی کرده است. همچنین در سال ۱۳۹۹ همایشی در پژوهشکده مردم‌شناسی میراث فرهنگی گردشگری و صنایع دستی برگزار شد که در آن پژوهشگران، مجموع مقالاتی را در زمینه تاثیرات اجتماعی و فرهنگی کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری، صنایع خلاق و هنرهای سنتی ارائه کردند. در حوزه فرهنگ مردم، آیین‌های شادی‌بخش و به‌خصوص نوروز و ارتباط آن با همه‌گیری کرونا، تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است و این مردم‌نگاری نخستین اثر به شمار می‌آید.

۳. بحث و بررسی

۳-۱. خونه تکونی

مهمان‌نوازی یکی از مشخصه‌های مشهور مردم کرمان است، آنان که به طور معمول، پیش از آمدن هر مهمانی، خود را برای استقبال از وی آماده می‌کنند، به طور خاص در نوروز، به پیشواز بهار و تازه شدن طبیعت و آیین‌های سال نو می‌روند. «خونه‌تکونی» شامل «شست و شو»، «رُفت و روب» و «پاک و پیک» کردن تمام «کُت و سُمب»^۱های خانه است. اما امسال به دلیل شرایط ناخواسته ناشی از این بیماری، مراحل خانه‌تکانی‌ها، گاه اضافاتی را نسبت به سال‌های پیشین تجربه کرد و در مجموع با دقت و وسواس بیشتری انجام گرفت.

۱. به معنی «سوراخ سنبه‌ها» و قسمت‌های ناپیدای خانه.

به طور معمول، برخی از اموری که در خانه تکانی نرورز انجام می‌شوند؛ عبارت‌اند از شست‌وشوی انواع فرش‌ها و زیراندازها، پتوها و ملحفه‌ها، گردگیری خانه، تعویض برخی از اثاث قدیمی منزل، سفید کردن ظروف مسی یا «قلا کردن»^۱ و مرمت قسمت‌هایی از منزل که در طول سال آسیب دیده‌اند، سفید کردن اتاق‌ها و در صورت لزوم، رنگ‌آمیزی در و دیوار به نیت «شگون سال نو» و بسیاری از امور دیگری که اختصاص به این زمان خاص دارد. یکی از باورهای عامه در کرمان این است که در این ایام از سال، تمامی نقاط منزل باید عاری از هرگونه آلودگی باشد چرا که هنگام تحویل سال، خوبان یا اموات آن بیت گذرشان به آنجا می‌افتد و همه جا را سرکشی می‌کنند، اگر خانه تمیز و پاکیزه باشد، برای اهل آن دعای خیر می‌کنند و اگر جایی آلوده باشد بویژه اگر در قسمتی از سقف‌ها، «کراشک»^۲ یا تار عنکبوت وجود داشته باشد، بر اهل منزل نفرین می‌کنند. از آنجا که مردم کرمان به حضور اموات و دعا‌های خیرشان بیش از پیش نیازمندند، سعی می‌دارند در این ایام تمام منزل را تمیز کنند. در کرمان طبق باوری دیرینه مردم معتقدند اگر بر سقف یا کُنج دیوارها کراشک یا تار عنکبوت وجود داشته باشد باعث فقر و ناداری اهل خانه می‌شود. در نتیجه از اتاق بُنی^۳ گرفته تا مطبخ، «مهمون‌خونه»، پنج‌دري و سه‌دري، و صندوق‌خونه، حوض، پاشور و آب‌انبار، حتی اوشا^۴ را در منازل وسیع قدیمی حسابی می‌شویند و می‌رویند و در نهایت، تمام نقاط منزل را با وسواس و سلیقه خاصی تمیز می‌کنند. البته امروز دیگر از آن اتاق‌های وسیع و منازل پردرخت و حوض و آب‌انبار خبری نیست، اما به هر شکل کدبانوان کرمانی، محیط زندگی خود را کاملاً تمیز و عاری از هرگونه آلودگی می‌کنند؛ و این امر در شرایط شیوع کرونا با استفاده از مواد ضدعفونی‌کننده به شکلی مضاعف مورد توجه و مراقبت قرار گرفت.

۱. زدودن زنگار از سطوح ظروف مسی، چرا که عامه مردم بر این باورند که ظروف مسی هر سال یک‌بار باید قلا شوند.
 ۲. (kerâšk): تارهای تنیده بر روی سقف و کنج دیوارها که به علت گرد و خاک ایجاد می‌شود در کرمان وجود کواشک را مظهر آلودگی می‌دانند و بر این باورند که در هر منزلی کراشک وجود داشته باشد اهل آن منزل مورد نفرین خوبان قرار می‌گیرند.
 ۳. انباری
 ۴. محل نگهداری ماکیان

۳-۲. شب اسفندی

در بعضی از مناطق مرکزی و جنوبی استان، از جمله شهر کرمان، آخرین شب از ماه بهمن ماه را «شب اسفندی» می‌نامیدند و در این شب، آشی به نام «آش اسفندی» را با استفاده از سبزیجات و حبوبات می‌پختند. به باور بعضی از مردم کرمان، در شب‌های سرد اسفند ماه از اجاق خانه‌ها باید دود بلند شود و گرنه تا سال بعد نعمت و برکت از آن خانه رخت برمی‌بندد.

۳-۳. پنجه

در «پنجه» یا همان پنج روز آخر اسفند، برخی بر این عقیده‌اند که باید دست از کار کشید و به فکر «خیر اموات» و یاد آنان بود، و به گشت و گذار و تفریح پرداخت. بنا بر همین باور، در مدت این پنج روز، مردم به زیارت اهل قبور می‌روند و غذاهای مخصوص می‌پزند. حتی خوردن بعضی از میوه‌ها و سبزی‌ها را واجب می‌دانند.

۳-۴. روز عرفه

مردم کرمان طبق عقاید خاص پیشینیان خویش، به آخرین روز اسفند، «عرفه» یا همان عرفه می‌گویند. در این روز مردم با طبخ انواع غذا و یا در اصطلاح «ارواح مردگی» به یاد درگذشتگان و اموات خویش هستند و سعی می‌کنند به بهترین شکل از آنها یاد کنند. البته عده‌ای نیز معتقدند که شب عرفه، دو روز مانده به عید نوروز است، به خصوص اگر این روز آخرین پنجشنبه سال باشد.

بنابر یک باور قدیمی، در آخرین روز سال، میت یا فرد متوفی که در خانه‌ای زندگی می‌کرده و متعلق به خانواده‌ای بوده است به شکل مرغی سبزی درمی‌آید و همواره گرداگرد خانه‌اش می‌چرخد، سپس برگوشه بام منزل می‌نشیند. اگر اهالی منزل به یاد او باشند و برایش خیرات و «مَبْرآت» بدهند و آیاتی از قرآن برایش بخوانند و طلب خیر و مغفرت و آمرزش کنند، شادمان می‌شود و با شادمانی می‌گوید: «خدا بهتون خیر بده که از من یاد کردین». اما اگر اهالی منزل به یاد اموات خویش نباشند و به قول کرمانی‌ها

۱۸۲ ❖ فصلنامه فرهنگ مردم ایران

«هیچ گونه اخلاصی برای میت نکنند» میت دلش پرغصه می‌شود و با ناراحتی و نفرین بر اهالی خانه می‌گوید: «خدا از یادتون بره که من رو فراموش کردین».

غذاها و شیرینی‌هایی که در این ایام به یاد اموات در شب علفه طبخ می‌شود عبارت‌اند از: خرما بریز، حلوا بریز، روغن جوشی، سمبوسه، و برشتو قند.

در این زمینه، باور دیگری هم در فرهنگ کرمانی‌ها رواج دارد به این ترتیب که شب جمعه به وقت غروب، یکی از غذاهایی که در زمان حیات میت، بیشتر مورد پسند و دلخواه او بوده، برایش طبخ می‌شود تا از آن منزل بوی غذا یا «ارواح مردگی» در محیط خانه بیچد و در آن لحظه همه با فرستادن صلوات و خواندن فاتحه، روح وی را شادمان کنند. و بر این باورند که این غذا در آن شب در طبقی از نور به محضر متوفی می‌رسد و کام او را شیرین می‌کند. از دیگر کارهای مردم کرمان در آخرین روزهای سال کهنه به‌خصوص در شب عید، پختن خاکینه است. البته در دهه‌های گذشته که مردم کمتر از برنج استفاده می‌کردند، تنها در روز عید پختن «رشته پلو» مرسوم بود و عموم مردم اغلب از خوراک‌های کم‌هزینه‌تری مثل خاکینه استفاده می‌کردند.

۳-۵. استحمام و خضاب کردن

در گذشته‌های دور که حمام در کمتر خانه‌ای وجود داشت اهالی منزل برای نظافت و پاکیزگی عید از حمام‌های آبادی یا محله استفاده می‌کردند. به همین دلیل یک یا دو روز قبل از تحویل سال را به این امر مهم اختصاص می‌دادند.

البته بانوان نیز برای نظافت کامل نزد مشاطه و مردان به سلمانی می‌رفتند و با صفادادن به وضع ظاهری، خود را مهیای استقبال از نوروز می‌کردند. بویژه سنت حسنه حنا یا خضاب کردن بانوان و برخی آقایان در این ایام آخر سال، بسیار نکو نگه داشته می‌شد و از آنجا که سنت خضاب از آداب دین محسوب می‌شود همگان در این امر شرکت داشتند. بانوان کرمانی معتقدند که حنا علاوه بر خاصیت درمانی و دارویی، یکی از سنت‌های حضرت زهرا سلام الله علیها نیز بوده است و باید اجرا شود. در کرمان،

بررسی تطبیقی آیین‌های نوروز کرمان قبل و بعد از کرونا ❖ ۱۸۳

علاوه بر عید نوروز، در طول سال و بنا به موقعیت‌های هر زمان نیز از حنا استفاده می‌شود. به‌خصوص در مراسم عروسی و ختنه‌سوران که این سنت همچنان در آبادی‌ها و روستاهای کرمان پابرجا است.

شایان ذکر است حتی در این ایام که ویروس کرونا همه جا خودنمایی می‌کرد، پاره‌ای از بانوان بویژه در روستاها از سنت حنا کردن غافل نبودند. همان طور که گفتیم سنت حنا گذاشتن از دیرباز در بین بانوان کرمانی بویژه در روستاهای جنوب این شهر و جشن‌های عروسی رواج دارد و به نوعی یکی از مهم‌ترین مراسم محسوب می‌شود. در این گونه مراسم اغلب در گذشته یک روز قبل از عروسی، عروس را به حمام می‌بردند و دلاک یا کارگر حمام سر و دست و پاهای او را حنا می‌گذاشت. و این مراسم اغلب با ساز و دهل و خواندن اشعار آهنگین همراه بود.

اشعاری به این مضمون:

حنا حنا می‌بندیم	وَر دست پاش می‌بندیم
اگر حنا نباشه	طوق طلا می‌بندیم
امروز حنا بندونه	نُقلا زیر دندونه
آهای حنا می‌بندیم	وَر دست پاش می‌بندیم

در این اثنا همه بانوان با «شاباش کلولو» و کل کشیدن بر شادی جشن و شور حنابندان می‌افزودند. نکته جالب این بود که مادر داماد هنگام گذاشتن اولین مشت حنا بر دست عروس موظف بود پولی به‌عنوان هدیه حنابندی به عروس اهدا کند. مزد حمامی یا دلاک نیز در نهایت با یک کله قند، مقداری شیرینی و مبلغی پول به وی پرداخت می‌شد. شایان ذکر است که در کرمان چنانچه خانواده‌ای عزادار باشد یا کسی از اهل منزل به رحمت خدا رفته باشد هیچ کدام از اعضای خانواده حنا نمی‌گذارند چرا که معتقدند حنا گذاشتن نوعی شادی و عیش محسوب می‌شود. از دیگر رسوم مردم کرمان در چنین شرایطی این است که رخت و لباس نو نمی‌پوشند. البته در کرمان اگر خانواده‌ای عزادار باشد عده‌ای از فامیل‌های وابسته برای شگون سال نو، رخت سیاه را

۱۸۴ ❖ فصلنامه فرهنگ مردم ایران

از تن عزاداران درمی آورند و معتقدند که هنگام نو شدن سال باید رخت نو پوشید. همچنین رسم است که در این ایام اغلب خانواده‌های عزادار با طبخ و تهیه انواع خیرات یا در اصطلاح کرمانی‌ها «ارواح مردگی» مانند: حلوا، کماچ سهن، روغن جوشی، کلمپه، رنگینک، آردبریزو، یا خرمابریز، شله‌زرد و خرما از میهمانانی که برای سرسلامتی و تسلیت‌گویی اولین عید متوفی به منزل‌شان می‌آیند پذیرایی می‌کنند. خصوصاً اگر آن متوفی اولین عیدش با نوروز تقارن پیدا کند کلیه همسایگان و اقوام در سرسلامتی و درآوردن رخت عزا از تن صاحبان عزا مشارکت می‌کنند و به این وسیله غم‌زدای داغداران می‌شوند و بر این باورند که آن روح آن تازه‌گذشته هم شاد می‌شود که اهل خانه در ایام عید شاد باشند. نوروز امسال به واقع با تمام سال‌ها مغایرت داشت زیرا به دلیل حضور ویروس نامبارک کرونا هیچ کس میزبان و هیچ فردی میهمان خانه‌ها نبود و مردم عید را در کمال تنهایی به سر بردند، حتی آخرین پنجشنبه سال که به شب برات اموات اختصاص داشت، همه مردم بسیار غریبانه در منزل به یاد عزیزان تازه‌گذشته خویش با طبخ انواع نذری و خیرات در غمخانه خویش بساط فاتحه‌خوانی گسترده و از راه دور برای رفتگان خویش حمد و سوره‌ای قرائت کردند و قرآن خواندند.

۳-۶. تهیه لباس و سایل نو

اصولاً خریداری رخت و لباس نو برای عید در کرمان، در روزی به‌خصوص تعیین می‌شود و خانواده‌ها بچه‌ها را به بازار می‌برند. در گذشته حتی خانواده‌هایی که استطاعت مالی چندانی نداشتند سعی می‌کردند تا حد امکان رخت و لباس و کفش نوی بچه‌ها را از بازار تهیه کنند چرا که عید برای بچه‌ها زیبایی خاصی داشت و تمام آرزوی بچه‌ها پوشیدن رخت و لباس عید بود. شاید بچه‌ها مدت‌ها انتظار آمدن عید را می‌کشیدند و حتی شب عید تا صبح بیدار می‌ماندند اما در خانواده‌هایی که به قول قدما، کمتر دستشان به دهانشان می‌رسید، مادر خانواده مجبور می‌شد رخت و لباس دست دوم یا در اصطلاح کرمانی‌ها نیم‌داری را که از فرزندان بزرگ‌تر یا پدر خانواده در دسترس بود، با کمی اصلاح و دوخت و دوز برای فرزند کوچک‌تر آماده کند و از آنجا که بچه‌های قدیم مانند امروز زیاد اهل تجملات و مد نبودند به همان داشته‌ها قانع

بررسی تطبیقی آیین‌های نوروز کرمان قبل و بعد از کرونا ❖ ۱۸۵

بودند و شادی را در لحظات خوش با هم بودن تجربه می‌کردند نه در داشتن لباس‌های رنگارنگ و جور و واجور اما از آنجا که پوشیدن رخت و لباس نو یکی از سنت‌های دیرینه محسوب می‌شود، خانواده‌ها سعی می‌کنند به هر شکل رخت و لباسی برای بچه‌ها مهیا کنند. چرا که نه تنها بچه‌ها بلکه بزرگ‌ترها هم طبق عادت دیرینه معتقدند که باید در روز اول نوروز رخت و لباس نو بپوشند.

بی‌تردید این ضرب‌المثل زیبا در همین زمینه مصداق پیدا می‌کند که «رخت نو و گل انار خوبه» به این معنا که هنگام نوروز که گل‌ها و درختان طبیعت را نو می‌کنند و گل انار مزین‌کننده درخت انار در انتهای بهار است، رخت و لباس نو هم در مناسبت و زیبایی خاصی دارد. اما بد نیست در این قسمت از مطلب، به نقل یکی از اشعار جالبی بپردازیم که کودکان در گذشته، در قالب آنها احتیاجات خود را به اطلاع اعضای خانواده بویژه پدر خود می‌رساندند و از این طریق درخواست خود را اعلام می‌کردند.

عید اومد و ما لختیم	رفتیم به بابا گفتیم
ای پدر برخیز از بهر نیاز	پول بده تا من بپوشم یک لباس

پدر نیز در قالب شعری زیبا این گونه درد نداری و مفلسی‌اش را به اطلاع فرزند می‌رساند.

شب عید است و یار از ما چغندر پخته می‌خواهد

گمانش می‌رسد من گنج قارون زیر سر دارم

۳-۷. طبخ انواع نان و شیرینی

از آنجا که شیرینی و نان یکی از ضروریات ایام عید محسوب می‌شود، خانم‌های کرمانی در این رشته نیز تبحر خاصی دارند، اگر بخواهیم از موقعیت کنونی بانوان کرمانی بگوییم مسلماً با توجه به وجود مهمانی ناخوانده به نام کرونا و قرنطینه خانگی، با کمترین امکانات سعی کردند بهترین و خوشمزه‌ترین نان‌ها و انواع شیرینی‌های محلی را طبخ کنند و با خانواده در کنار هم شادترین لحظات سال جدید را رقم بزنند.

اصولاً بانوان خوش ذوق و هنرمند کرمانی در موقعیت کنونی، با طبخ انواع کیک‌ها و شیرینی‌هایی مانند نان پنجره‌ای، نان گل، حاج بادوم، حاج پسته، حاج نارگیل، کلمپه، قطاب و سوهان مخصوص زرنندی همچنین تهیه انواع آجیل و قاووت، بهترین عید را در کنار خانواده خویش تجربه کردند. گفتنی است حتی با طبخ انواع نان‌های روغنی، کپوی خانگی، روغن جوشی، سمبوسه و نان‌های خشکه توانستند با خودکفایی کامل، بدون احتیاج به خریداری نان از نانوائی‌های محل، امکان دوره‌می در خانه‌های خویش را فراهم آورند. البته در اعیاد گذشته که مردم امکان مرآوده با بیرون از منزل را داشتند و از این ویروس مزاحم خبری نبود، خانواده‌های کرمانی بویژه بانوان هنرمند با تهیه انواع شیرینی‌های محلی و آجیل و قاووت کرمانی، عید نوروز را به بهترین شکل برگزار می‌کردند. انواع شیرینی‌های محلی کرمان عبارت‌اند از: کلمپه، پشمک، شیرینی نان پر، چرخی، نخودی، نان برنجی، انواع حاجی‌ها مانند حاج بادام، حاج پسته، حاج گردو، حاج نارگیل، قطاب، لوز، مسقطی، سوهان، انواع کیک نقل‌های محلی و بالاخره زولوبیا و بامیه، که هر کدام از این شیرینی‌ها به طعم عالی و کم‌نظیرشان مشهورند. در گذشته که در خانه‌ها تنورهای سنتی جهت انواع نان وجود داشت، قبل از عید بانوان کرمانی اقدام به طبخ نان مصرفی عید می‌کردند و در اصطلاح خودشان چند تنور نان خانگی را برای مصرف ایام عیدشان می‌پختند. نان‌ها عبارت بودند از: نان نرمه، نان بربری یا خشکه، نان کپو، کماچ آبی، کماچ معمولی و کماچ سهن که یکی از نان‌های شیرین پای سفره هفت‌سین محسوب می‌شد. اما با توجه به موقعیت کنونی و ایام کرونایی اغلب بانوان در تنورهای گازی که در هر منزل یا حتی آپارتمان‌های فعلی قابل تعبیه و تهیه است، اقدام به تهیه نان کردند. بسیاری از خانواده‌های کرمانی بنا به سنتی دیرینه و بویژه در این ایام برای دفع و رفع این بلیه زمینی اقدام به دادن نذری به همسایگان کردند، بویژه در شب برات که آخرین پنجشنبه سال محسوب می‌شود و خانواده‌های کرمانی بر این عقیده‌اند که اموات در این شب چشم به راه ارواح مردگی یا خیرات از سوی بستگان خود هستند. آنان با طبخ «کلوی خیر»^۱ قرص نانی کوچک را برای خیرات،

بررسی تطبیقی آیین‌های نوروز کرمان قبل و بعد از کرونا ❖ ۱۸۷

همراه دو قرص نان محلی یا «خونگی» برای اقوام نزدیک و یا همسایگان می‌برند که در ثواب خیرات شریک باشند.

۸-۳. سبزه عید

یکی دیگر از سنت‌های کهن مردم کرمان در ایام قبل از تحویل سال، کاشتن سبزو یا «طاقو»^۱ است. کرمانی‌ها اصولاً به سبزو «طاقو» می‌گویند آن هم به این دلیل که طبق باوری دیرینه معتقدند سبزه باید به صورت طاق یا عدد فرد کاشته شود مثلاً یک یا سه یا پنج سبزو. همچنین معتقدند که اگر زوج باشد، سبزه‌ها خراب می‌شود.

امسال در ایام نوروز بنا به موقعیت زمانی خاص و شیوع ویروس کرونا، خانواده‌های کرمانی با کمترین امکانات، بهترین و زیباترین سبزو یا طاقو را کاشتند. بانوان کرمانی برای کاشت طاقو از انواع حبوبات استفاده می‌کنند؛ حبوباتی مانند: ماش، عدس، نخود، جو، گندم، ارزن، و ترتیزک یا تخم شاهی که نوعی سبزی خوردن محسوب می‌شود. البته بیشتر بانوان علاوه بر کاشت انواع حبوبات از دانه‌های ترتیزک هم به دلیل شکلی زیبا و سرعت رشد گیاه آن استفاده شایان ذکر است که بانوان کرمانی برای کاشت ترتیزک از سطوح انواع وسایل زینتی مانند عروسک، قلیان، و انواع کوزه‌های سفالی نو و آب ندیده استفاده می‌کنند. ضمن اینکه برای کاشت طاقو به نیت سرسلامتی تک‌تک افراد خانواده یک سبزه می‌کارند و برای مثال می‌گویند: «این طاقو را به نیت سرسبزی سر پسر بزرگم..... می‌کارم تا همیشه سلامت و سرسبز باشه».

البته امسال به دلیل وجود ویروس، اغلب مادران کرمانی به نیت دفع و رفع این بلائی زمینی و سلامتی کامل بیماران اقدام به کاشت طاقو کردند. در ضمن چنانچه در طول سال، فردی از اعضای خانواده به رحمت خدا رفته باشد، کدبانوی منزل به نیت او نیز سبزه‌ای می‌کارد تا به هنگام تحویل سال بر سر مزار آن متوفی بروند و بعد از فاتحه‌خوانی و پخش ارواح مردگی بین مردم، طاقو را تا پایان ایام عید بر بالای قبر او قرار دهند. متأسفانه در سال جدید به دلیل وجود ویروس و ایام قرنطینه هیچ کس بر

---

1. tâqo

سر مزار امواتش حاضر نشد و تنها در منزل و از راه دور به نیت آمرزش اموات، به طبخ انواع ارواح مردگی و قرائت فاتحه پرداختند. از دیگر عقاید مردم کرمان درباره کاشت سبزه این است که هر کس اقدام به کاشت سبزه می‌کند، باید دستش به اصطلاح سبز باشد تا سبزه‌ها شاداب باقی بمانند. اگر کسی سبزه‌اش خراب یا زرد شود، می‌گویند دستش سبز نیست. اما نحوه تزئین سبزه‌ها به مناسبت‌های خاص سال و موقعیت زمان بستگی دارد. برای مثال، اگر زمان تحویل سال، با شهادت امامان معصوم یا مناسبت‌های خاص مذهبی تقارن داشته باشد یا کسی از افراد آن خانواده فوت کرده باشد، بانوی منزل پس از رشد کامل سبزه، با نواری مشکی رنگ دور تا دور آن را به نیت عزا می‌بندد که بیانگر سوگ و عزا در آن سال است. در غیر این صورت، بنا به مناسبت‌های خاص اعیاد و جشن‌ها، نوار قرمز یا سفیدی دور تا دور سبزه پیچیده می‌شود. اما طبق آیینی دیرپا، اصولاً سبزه‌ها را در پایان عید و روز سیزدهم که روز طبیعت یا به اصطلاح کرمانی‌ها «روز سبزه‌گردی» است، افراد خانه به بیرون از شهر می‌برند و به آب روان می‌سپارند و معتقدند تا سال آینده سبزی و روشنی مهمان خانه‌هاشان خواهد بود.

۹-۳. سفره هفت سین

بانوان کرمانی از چند روز مانده به عید، کلیه مقدمات سال نو را فراهم می‌کنند. در وهله اول، طبق آیینی دیرینه، قبل از گستردن سفره، ابتدا با به راه انداختن بوی خوش اسپند و کندر فضای خانه را عطرآگین می‌سازند و بر این عقیده اند که خوبان و ارواح گذشتگان، به هنگام تحویل سال بر گرداگرد منزل حضور پیدا می‌کنند. به طور کلی مردم کرمان به دود کردن اسپند اعتقاد ویژه‌ای دارند. به خصوص نوروز امسال که به دلیل وجود ویروس کرونا، عامه مردم تصور می‌کردند با دود کردن اسپند که در دفع بسیاری از ویروس‌ها نافع است می‌توانند به جنگ این ویروس منحوس بروند، در همه خانه‌ها، دود اسفند و کندرک به راه بود. از دیگر عقاید مردم کرمان هنگام تحویل سال جدید این است که بانوی منزل طبق رسمی کهن و باوری اصیل در کلیه ظرفی را که در آنها خوراکی و مواد غذایی نگهداری می‌شود، از جمله حبوبات و بار و بنشن و

بررسی تطبیقی آیین‌های نوروز کرمان قبل و بعد از کرونا ❖ ۱۸۹

برنج و طایچه آرتی^۱، خم نونی^۲، و سفره غذا باز می‌گذارد تا برکت سالیانه شامل آنها شود. در ضمن طبق رسمی معتقدند که هنگام تحویل سال نباید اقلامی مانند ماست و شیر و قند و شکر و آرد را از منزل بیرون بدهند چرا که در این صورت، برکت و سفیدی تا سال دیگر از آن خانه رخت برمی‌بندد. به همین دلیل کسی هنگام تحویل سال برای دریافت چیزی مراجعه نمی‌کند. از باورهای دیگر مردم هنگام تحویل سال این است که دم غروب کلیه چراغ‌های منزل را روشن می‌کنند؛ حتی در گذشته که از برق خبری نبود، بانوی منزل، چراغ توری یا چراغ دستی را تا روز بعد روشن می‌گذاشت و بر این باور بود که روشنایی و برکت تا سال آینده در خانه باقی خواهد ماند.

در نوروز امسال نیز بنا به موقعیت و اقتضای زمان که ویروس کرونا همه جا حضور ناملموسی داشت مادران بیشتر از سال‌های گذشته سعی کردند با ایجاد فضای شاد در خانه، کاری کنند که در آینده، فرزندان که تجربه سال‌های با هم بودن را نداشتند خاطره نامطلوبی در ذهنشان باقی نماند.

البته ناگفته نماند که بانوان مقید و باایمان کرمان هنگام پهن کردن سفره هفت سین، از تهیه هفت سین قرآنی هم غافل نمی‌شوند و اغلب به منظور برکت، آیات قرآن نگاشته شده با زعفران و گلاب بر سطوح مختلف شیشه‌ای را تهیه می‌کنند و بر سر سفره در کنار قرآن کریم قرار می‌دهند؛ و بعد از تحویل سال یا در اصطلاح کرمانی‌ها صدای توپ تحویل، مادر خانواده از تمام وسایل سفره هفت سین به‌عنوان تبرک به اعضای خانواده می‌دهد و با ظرافت خاصی آیات قرآن نوشته شده را که شامل هفت سین از آیات شریفه قرآن است که با حروف سلام آغاز شده‌اند، با گلاب ناب در ظرفی شستشو می‌دهد و به عنوان تبرک و تیمن از این آب متبرک (زعفران و گلاب) به همه اعضا به اندازه اینکه کامشان متبرک به آیات شریف قرآن شود و دل‌هایشان شفا یابد،

۱. *tâiçearti*: سفره آردی است که بانوی نانوا روی آن آرد را الک کرده و خمیر می‌کند و یک سفره چهارگوش است که مخصوص امورات پخت و پز است.

۲. *xomenoni*: در گذشته ظرفی از جنس سفال بود. به اندازه گردی نان‌ها ساخته می‌شد و چون رطوبت را به خود می‌کشید مدت بیشتری نان‌ها در آن سالم باقی می‌ماند و مانند جا نانی عصر حاضر بود.

۱۹۰ ❖ فصلنامه فرهنگ مردم ایران

می‌خوراند. البته بانوان کرمانی اصولاً در موقعیت‌های خاص مذهبی که متقارن با سال تحویل است، از این هفت سین قرآنی استفاده می‌کنند. در نوروز امسال به دلیل پدیده ناخواسته کرونا، مادران کرمانی بیشتر مقید به تهیه هفت سین قرآنی به منظور شفا و دفع هرگونه بیماری برای اعضای خانواده بودند و اعتقاد داشتند که با توسل به قرآن این بلیه دفع و نابود خواهد شد.

از دیگر باورهای مردم این بود که اگر تخم مرغی را روی آینه قرار دهند هنگام تحویل سال بر روی آینه تکان خواهد خورد چرا که عامه بر این باورند هنگام تحویل سال، دنیا که بر روی یک شاخ گاو قرار دارد، به شاخ دیگر گاو منتقل می‌شود.

۳-۱۰. دید و بازدید

همان گونه که در همه نقاط ایران معمول است، یکی از سنت‌های جدایی ناپذیر عید نوروز دید و بازدید و رفت و آمد با اقوام و خویشان و بستگان است که بر شور و زیبایی نوروز صدچندان می‌افزاید. این سنت دیرینه همچنان تا امروز باقی مانده است هرچند در نوروز امسال به دلیل شیوع ویروس کرونا و لزوم رعایت فاصله و بهداشت فردی بسیار متفاوت برگزار شد. ویژگی دیدارهای نوروز ۹۹ این بود که تک‌تک خانواده‌های ایرانی با دلتنگی بسیار و چهره‌ای غمناک از طریق تماس‌های تلفنی یا پیامک و دیدارهای چهره به چهره مجازی، عید را به همدیگر تبریک گفتند. سال‌های گذشته که هنوز خبری از این ویروس مرموز نبود، اولین ساعات عید یعنی آغاز نوروز رسم زیبای دید و بازدید از بزرگان فامیل در رأس همه امور قرار داشت. بویژه اگر در خانواده فردی از سادات حضور داشت. اما دیدار و دیده بوسی از اقوام و خویشان در ایام نوروز از دیرباز رواج داشته و خانواده‌ها بعد از دیدار از اقوام هر کدام به ترتیب، سنت بازدید را هم به جا می‌آورده‌اند. به این شکل که بزرگان فامیل هر کدام به‌عنوان بازدید از کوچک‌ترها به ترتیب به دیدار آن‌ها می‌رفتند و این سنت زیبا را اجرا می‌کردند. اگر هم در خانواده‌ای دختر یا پسری پا به خانه بخت گذاشته بود و به اصطلاح اولین عیدشان بود، خانواده‌ها به دیدار آنان می‌رفتند و اولین عید با هم بودنشان را با بردن هدیه‌ای تبریک می‌گفتند.

۳-۱۱. آشتی دادن

اصولاً در کرمان اگر بنا به دلایلی دو خانواده یا دو نفر به دلیل برخی اتفاقات با هم قهر می‌کردند و ماه‌ها از هم بی‌خبر بودند، در ایام سعید و اعیاد مختلف بویژه عید نوروز با پادرمیانی بزرگان فامیل و وساطت گیس‌سفیدان آنان را آشتی می‌دادند در این گونه مراسم اصولاً آشتی با عنوان «آش آشتی کنون» از سوی بانوی منزل طبخ می‌شد و با دعوت از تمامی اقوام و خویشان در این مراسم، باب محبت و دوستی‌ها را بار دیگر می‌گشودند. رسم جالب دیگری که وجود داشت این بود که تک‌تک اقوام از این خانواده‌ها دعوت به عمل می‌آوردند.

۳-۱۲. اهدای عیدی

سنت زیبای عیدی دادن بزرگ‌ترها مانند، پدربزرگ و مادربزرگ و بقیه بزرگان فامیل به بچه‌ها یکی از جالب‌ترین و به یاد ماندنی‌ترین سنت‌های این ایام است چرا که بچه‌ها تنها دلخوشی‌شان از گذشته تا امروز دریافت همین عیدی‌ها بوده که بیشتر شامل اسکناس‌های نو و تا نشده است. ناگفته نماند در گذشته‌های دور که از پول و سکه و اسکناس خبری نبود، برخی خانواده‌ها بویژه مادران یا بزرگانی که بچه‌ها مقید به دیدارشان بودند، سعی می‌کردند همان تخم‌مرغ‌های رنگ شده سفره هفت‌سین را که اغلب با پوست پیاز یا روناس رنگ می‌شدند، به‌عنوان عیدی به بچه‌ها اهدا کنند. اصولاً سنت زیبای عیدی دادن در فرهنگ مردم ایران از دیرباز از جایگاه والایی برخوردار بوده است. این سنت زیبا در کرمان نیز همچنان رواج دارد. یکی از این امور اهدای عیدی به معلم مکتبخانه بود. در گذشته‌های دور که از مدرسه و کلاس درس خبری نبود، خانواده‌ها برای تعلیم قرآن مجید و سوادآموزی فرزندان‌شان را به مکتب می‌فرستادند. در گذشته زندگی استادان مکتب اغلب از طریق اولیای شاگردان یا بچه‌مکتبی‌ها تأمین می‌شد. در این زمینه آموزگاران شیوه‌های مختلفی را برای درخواست یا دریافت مخارج زندگی خود و اداره مکتب خانه اعمال می‌کردند. اصولاً

معلم یا ملای مکتبخانه در اواخر اسفند ماه یعنی نزدیکی‌های نوروز بر روی یک بیاض^۱ خطی که در آن چند شعر عامیانه یا شادباش عید یادداشت کرده بود، برای هر یک از شاگردان یک شادباش که شبیه به همان کارت تبریک عید امروزی بود، بر روی کاغذی کاهی یا رنگی می‌نوشت و به دست شاگردان مکتب می‌داد و به آنها سفارش می‌کرد برای والدین خویش بخوانند تا انعامی را که برایش در نظر گرفته‌اند، خدمت وی ببرند. اشعار به این گونه بود:

عید است و بلبل در فغان	برخیز عیدی‌ام بده
ای باب و مام مهربان	برخیز عیدی‌ام بده
عیدی عطا کن ای پدر	با قند و نقل و هم شکر
استاد باشد منتظر	برخیز عیدی‌ام بده
داده است درس اوستاد	قرآن به پیش من نهاد
درس کتابم خوب داد	برخیز عیدی‌ام بده
فرمود بر من بسمله	آموخت من را مسئله
جان پدر، شو یک‌دله	برخیز عیدی‌ام بده
دیگر «ترسل» ^۲ خوانده‌ام	مانند بلبل خوانده‌ام
با صد توکل خوانده‌ام	برخیز عیدی‌ام بده
مادر بپز بهرم چلو	امشب ندارم من پلو
می‌پوش بر من رخت نو	برخیز عیدی‌ام بده
استاد درس‌ام داده است	حقیقش دو میش و بره است
شاعر و شاعرزاده است	برخیز عیدی‌ام بده

۱. دفترچه

۲. نام یکی از کتاب‌های درسی بچه‌مکتبی‌ها بود.

بررسی تطبیقی آیین‌های نوروز کرمان قبل و بعد از کرونا ❖ ۱۹۳

البته اشعار بالا منسوب به یکی از کسانی است که خود روزی شاگرد مکتبخانه بوده است. اما در کرمان اصولاً بچه‌مکتبی‌ها بعد از یادگیری و روان‌خوانی قرآن موظف بودند به‌عنوان انعام و دستخوش، اجناسی مانند قند، نبات، حلوا، پارچه و روسری یا چارقد به ملای مکتب اهدا کنند.

برای مثال، هر زمان که به سوره تبارک می‌رسیدند این شعر را می‌خواندند:

رسیدیم به تبارک   قندی بیار سه چارک

و یا هر زمان که لم یکن می‌رسیدند، تکرار می‌کردند:

لَمْ يَكُنْ حَلْوًا بَكُنْ   در طبق ملا بَكُنْ

۱۳-۳. کیفیت برگزاری اولین شنبه سال

در کرمان به طور کلی در مورد ایام هفته و روزهای سال، عقاید خاصی وجود دارد. بویژه برای روز شنبه و آغاز هفته. مردم کرمان اصولاً اگر اول هفته خبرهای خوب برسد و یا اینکه کسی پول یا هدیه یا شیرینی برایشان بیاورد به فال نیک می‌گیرند و معتقدند تا پایان هفته روزها و ایام خوبی را تجربه خواهند کرد. همچنین معتقدند که اگر اولین روز سال به شنبه بیفتد، آن سال برایشان سالی پربرکت خواهد بود. یکی دیگر از عقاید مردم کرمان در مورد شنبه اول سال این است که اگر در این روز باران بیارد، سال پر بارشی را تجربه خواهند کرد و به اصطلاح «تر سال» یعنی سالی پر از بارش باران و برف خواهند داشت.

۱۴-۳. سیزده بدر

در کرمان نیز مانند بسیاری از نقاط در روز سیزدهم فروردین ماه که در این شهر به روز «سیزه‌گردی» معروف است، خانواده‌ها به اتفاق هم پس از تصمیم‌گیری و شور و مشورت قرار می‌گذارند که پیش از طلوع آفتاب یا در گویش کرمانی «بیون روز» به محلی خوش آب و هوا بروند. در کرمان مناطق خوش آب و هوا فراوان است بویژه اگر در ابتدای سال، باران‌های بهاری باریده باشد همچنین زیارتگاه‌های فراوانی وجود دارند که تعداد بی‌شماری از زائران کرمانی به سوی آنها حرکت می‌کنند. مناطقی مانند:

شاهزاده حسین جوپار، شاه نعمت‌الله ماهان، بی‌بی‌حیات نزدیکی رفسنجان، سیرچ، کوهپایه، ترشاب بردسیر، بافت و بسیاری از زیارتگاه‌های کرمان مانند تکیه عباس‌علی، و نظایر آن‌در مورد نحس بودن این روز هم عقاید خاصی دارند و به‌طور کلی، هر اتفاق ناخواسته و بدی را که در این روز بیفتد، به منحوس بودن آن نسبت می‌دهند و این عقاید نشئت گرفته از باورهایی است که به آن پایبند هستند و بر این باورند که در روز سیزده‌گردی کسی نباید در منزل بماند چرا که ممکن است نحسی سیزده دام‌نگیرش شود. حتی می‌گویند به مدت یک ساعت هم که شده باید از منزل خارج شوند. همچنین معتقدند اگر کسی در منزل در بستر بیماری است باید در این روز برای دفع بیماری، بسترش را جمع کند یا در صورت شدت عارضه بستر را به جایی دیگر منتقل کند. غذاهای محلی مانند، بزقورمه، کشک بادمجان، انواع چلو، خورش‌ها، و آجیل مانند تخمه، پسته، مغز بادام، گردو، فندق و خوراکی‌هایی از این دست که در کرمان به آنها در اصطلاح «چِلِسْمِه» گویند. برخی دیگر از خوراکی‌های معمول در این روز عبارت‌اند از آش رشته که اغلب با کشک همراه است و همچنین «شولی» یا «اوماچو».

انواع شیرینی‌های محلی مانند کلمپه، کماچ سهن، کماچ آبی، قَطَّاب، سوهان، و شیرینی‌های خانگی که کدبانوان متبحر برای ایام عید طبخ می‌کند، از دیگر خوراکی‌های روز سیزده‌گردی است. طبخ کماچ و نان شکری نیز از ویژگی‌های این روز است. یکی دیگر از خوراکی‌های معمول و همیشگی این روز کاهو سکنجبین است که هنوز هم خوردن آن از واجبات محسوب می‌شود. بازی‌های رایج در روز سیزده‌گردی که از گذشته معمول بوده و همچنان باقی است، عبارت‌اند از ماچلوس، تاب‌بازی و طناب‌بازی، اِشکس‌بازی، خَم پُلیو، وسط گُو سِه یُو، گرگم و گله می‌برم، خشتک بالشتک و عمو زنجیرباف.

سبزه‌گره زدن در حقیقت نوعی نیت دل است که اصولاً خانم‌ها و بویژه دختران دم‌بخت برای حاجت روا شدن و رسیدن به خواسته دلشان اقدام به آن می‌کنند و معتقدند که با گره زدن به سبزه زودتر حاجت‌روا خواهند شد. اشعاری که اغلب دختران دم‌بخت به هنگام گره زدن سبزه به زبان می‌آورند به قرار زیر است:

بررسی تطبیقی آیین‌های نوروز کرمان قبل و بعد از کرونا ❖ ۱۹۵

سبیزده به در	چارده و تو
درد و بسلام	وز تو کوتو ^۱
آئی گوتو تو او گوتو	به حق مرغ قُد قُتو ^۲
سال دگر خونه شوور	بچه ور بغل ^۳

اما انداختن سبزه‌های نوروزی به آب روان یکی از سنت‌های دیرینه مردم کرمان است که معتقدند با این کار تمام رنج و بلا و غصه‌های حاصل از سال گذشته را به نیت سالی خوش و خرم به آب می‌سپارند. در پاره‌ای از نقاط کرمان رسم است که به دنبال سبزه، مقداری ریگ یا سنگریزه را نیز به نشانه دفع پلیدی و نحوست سال جدید به آب روان می‌اندازند. در گذشته‌های دور، برخی از بانوان پس از تهیه یک کوزه نوی آب‌نندیده و انداختن چند سکه که «جنو» معروف بود همراه کمی نمک و مقداری اسپند یا «دشتی» در غروب روز سبزه اشعار و اورادی را می‌خوانند و به اصطلاح درد و بالای اهالی خونه و کلیه درد و مرض‌ها را به صورت نمادین به داخل کوزه می‌ریختند و دم غروب آفتاب آن را از بالای سر در خانه یا بام منزل به داخل کوچه پرتاب می‌کردند و معتقد بودند با این کار تا پایان سال جدید تمامی اهل منزل در صحت و سلامت خواهند بود.

۱۵-۳. جشن تندرستون

در کرمان، ۴۰ روز پس از نوروز جشنی برای گشایش بخت و سلامتی به نام، تندرستون^۴ برگزار می‌شود. این جشن یکی از آیین‌های مهم مردم کرمان محسوب می‌شود هر چند برخی دیگر از ایرانیان نیز در آن مشارکت داشته‌اند. در مورد این جشن

۱. کوتو: سوراخ، روزنه

۲. قُد قُتو: سر و صدای مرغ

۳. ور بغل: درآغوش

۴. تندرستان

۱۹۶ ❖ فصلنامه فرهنگ مردم ایران

گفته می‌شود که از گوشه و کنار کشور، مردمان بسیاری کوشش می‌کردند تا در چهلیم نوروز، با پیمودن مسافت‌های طولانی، خود را به مراسم برسانند و سلامت روان و جسم را برای خود و خانواده آرزو کنند. این جشن همه‌ساله با حضور خانواده‌های کرمانی و بویژه با محوریت مادر بزرگان و بزرگان طایفه و خانواده‌ها، در دامنه سپندینه^۱ شیوشگان، در پشت پارک پردیسان امروزی و در جوار قلعه دختر، در پایه کوه که تپه‌هایی سنگی نام تندرستان است، برگزار می‌شود. کرمانی‌های باستان معتقد بودند که دامنه شیوشگان در شرق قلعه کهن گواشیر و قلعه دختر، مکانی مقدس است و موجبات حیات و سلامت و روزی آنها را فراهم می‌سازد، از این رو، هر ساله در روز چهلیم عید نوروز به مکانی به نام تندرستان که در همین منطقه شیوشگان قرار دارد، می‌رفتند و از خداوند بزرگ ادامه روزی و باران و سلامتی خانواده خود را تقاضای می‌کردند. در این میان، بیشترین تقاضای سلامتی برای زنان نازا بود؛ زیرا آنها، الهه روزی و زایش و حیات است. در این خصوص زنان نازا اقدام به غسلی شبیه به غسل تعمید می‌کردند که هنوز هم انجام می‌شود. در این مراسم با سفره انداختن، آش پختن، نذری دادن، نواختن انواع سازهای موسیقی و... به دست‌افشانی و شادی کردن می‌پردازند. نتیجه جشن این بوده است که برای یک سال، هر نوع بیماری از دور خانواده‌ها رخت برمی‌بسته و بسیاری از دوشیزگان به خانه بخت می‌رفته‌اند. جالب اینکه پیروان تمام ادیان از جمله اسلام، زرتشت، یهود، مسیحیت و... در این جشن به گونه‌ای مشترک حضور گسترده داشته‌اند و از این رو، این جشن، پایه‌ها و ریشه‌های ژرف فرهنگی دارد.

۴. جمع‌بندی

در نوروز کرونایی مردم خانه‌تکانی را با وسواس و دقت بیشتری نسبت به سال‌های قبل انجام دادند؛ برای مثال، زنان کرمانی مانند سال‌های پیشین محل زندگی خود را کاملاً تمیز کردند اما به دلیل کرونا در این کار دقت بیشتری به خرج دادند و از مواد ضدعفونی‌کننده بیشتری استفاده کردند.

۱. مقدس

بررسی تطبیقی آیین‌های نوروز کرمان قبل و بعد از کرونا ❖ ۱۹۷

به جای آوردن آیین‌های استقبال از نوروز در کرمان با شیوع ویروس کرونا مانند گذشته نبود و شکل آن تغییر کرد برای مثال، مردم برای حفظ پروتکل‌های بهداشتی و جلوگیری از هرگونه تجمع در پنج‌شنبه آخر سال (شب برات) به مزار اموات نرفتند و به شکلی غریبانه در منازل خود برای درگذشتگان فاتحه خواندند و به شکل محدود نذری و خیرات دادند. بعد از تحویل سال نو نیز کمتر کسی به میهمانی و دید و بازدید رفت و بیشتر از طریق شبکه‌های مجازی (تماس‌های تصویری، پیامک و) عید را به یکدیگر تبریک گفتند.

بازارها و مراکز خرید مانند سال‌های قبل از کرونا شلوغ نبودند و افراد کمی برای خرید پوشاک سال نو به بازارها مراجعه کردند، آن هم بیشتر برای کودکان و جوانان بود و اغلب مردم از پوشاک نو سال قبل خود استفاده کردند همچنین با توجه به شرایط خاص و نگرانی مردم، آجیل و شیرینی‌جات از بازارها خریداری نشد و بانوان کرمانی با پخت شیرینی و فراهم کردن آجیل‌های محلی مانند قاووت کرمانی از اهل خانه پذیرایی کردند.

زنان کرمانی به شکلی خاص، مدیریت امور خانه‌های خود را در دست داشتند، آنان برای تردد کمتر خود و اعضای خانواده‌شان، به پخت نان در منازل خود روی آوردند و همچون گذشته برای این کار از تنورهای سنتی استفاده کردند و ورود و خروج اعضای خانواده به منازل نیز همراه با ضدعفونی بود.

اقدامات بیشتر بانوان کرمانی و نیت آنها نیز به واسطه شیوع این ویروس تغییر کرد برای مثال، کاشت سبزه یا همان (طاقو) با نیت دفع و رفع این بلا و سلامتی کامل بیماران صورت گرفت.

با شیوع ویروس کرونا و مقارن شدن آن با عید بزرگ نوروز، مردم کرمان که به این سنت و آیین‌ها همچنان اعتقاد راسخ داشتند، و هیچ کدام را ترک نکردند و فقط به منظور حفظ سلامتی خود و دیگران در انجام آن به شکلی دیگر عمل کردند مانند چیدن سفره هفت‌سین مثل همیشه و عیدی دادن به شکلی دیگر، واریز وجه به حساب افراد (دادن تخم‌مرغ‌های رنگ شده سفره هفت‌سین)

جشن‌های محلی مانند (تندرستان) در عید کرمانی به دلیل شرایط خاص کرونایی برگزار نشد، امری که با توجه به اهمیت این جشن و ریشه‌های ژرف فرهنگی آن می‌تواند آسیب جدی به فرهنگ بومی این منطقه وارد کند.

منابع

- * اغلب اطلاعات و داده‌های این مقاله به صورت میدانی گرد آوری شده است.
- رحمانی، جبار (۱۳۹۹). فرهنگ و کرونا. تهران: انسان‌شناسی.
- همایش ملی (۱۳۹۹). «پیامدهای اجتماعی و فرهنگی کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری، صنایع خلاق و هنرهای سنتی». تهران: پژوهشکده مردم‌شناسی میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی.